

יעקב טלמון והאידיאולוגיה של המשחיות והעליות

דוד אוחנה

כיצד זה העונות מהפכניות, שביקשו לעצב מחדש את האדם, הובילו לשעבודו? אך זה שתקווה לשחזור מוחלט ואמנר למימושן של תקוות נעלות הביאו לגילוי היפוכם? מדוע חלומות נאורים על שוויון בני האדם נסתמו במציאות עיוועים של גולגים וקסרקטיזם? באיזה אופן התגלגלו חרמים בתוך פילוסופיות הנאורות במאה ה־18 והאידיאולוגיות הפוליטיות של המאה ה־19 מאגרא רמה של רעיונות לבידא עמקיות של המציאות במאה העשרים? מהו ההסבר למכניזם של מצווה הבאה בעבירה?

בבסיס הקיומיות והיסטוריות של יעקב טלמון, שהיו ניסיון מתמשך לענות על הקשיות הללו, עמד ההסבר בדבר תשוקתו המשחית החילונית של האדם המודרני שהתיימר לעצב במידיו הן את העולם הזה והן את העולם הבא בתוך העולם הזה. האידיאולוגיות המהפכניות המודרניות תרגמו את המאויים הדתיים העשונים למושגים חילוניים ופוליטיים; הדת חוללה היתנה להיסטוריה; מלכות השמים נתחלפה במלכות האדם; התשועה הטרוסנצנדטית הומרה בתשוקה פורמזאית.

ביסודו של דבר, שאלה עקרונות אחת עמדה בתשונות מפעלן ההיסטוריוגרפי של טלמון, שאותה ניסח בספרו הראשון, "ראשיתה של הדמוקרטיה הטוטליטרית": כיצד קרה שהמנטליות המשחית, שהיתה הכוח המניע והפעיל של האידיאולוגיות המהפכניות, "התגלגלה בתוך זמן קצר למסכת של כפיה וריכוזיות", שהרי "קללה רובצת על כל אמונות נאלה מדיניות: מקום לידתן במאויים של אצילות השרירים בלב האדם, אבל סופם להחנוך ולהיות כליה של עריצות".¹ האידיאולוגיה המשחית מסיפה להטרידו גם בחלקה השני של הטוטליטריזם, "המשחיות המדיניות": "מדוע בסופו של דבר נהפכה היא והמשיחיות הפוליטיות המדי מזוהן של נאולה למלכודת ולעיל של שיעבוד?"² בחלק השלישי והאחרון, "מיתוס האומה וחזון המהפכה", שב טלמון וחושף את הצופן הדיאלקטי של המשחיות: "יש איזה חוק שאי אפשר לזהמלט ממנו

ובעצת טובה ולא חסכו מזמנם. תודה לקיץ טלמון של האוניברסיטה העברית בירושלים על הסיוע הכספי; לרדו שמעוני שהתקיינה וערכה את הלשון; לדיויד בקוב ויוסף ונקרט שהרגמו אודים מן המאמרים; ליעקב חסון שהגיה; לידנה הראל שהקלידה; לטמון ששון שהכין את המפתח; לאנשי הפסד "אראט פלוס" תודה מיוחדת למערכת העיתונים "זאריץ" ו"מעריב", ששימשו בשעתם בימה לפדסום רבים מן המאמרים בגרסתם הראשונית; וכמובן תודה לאנשי הוצאת מסד ביאליק, ובייחוד לאורית ורטהיים־אלרז ולאילה טוקטלי. ולבסוף, בדצוני להודות למדכו למורשת ברגורין בקריית שדה־בוקר, למנהל ד"ר טוביה פרילינג, לד"ר נדעון כץ ולאנשי ארכיון גוריון. יבואו כולם על הברכה.

דמרכו למורשת ברגורין
אונברסיטת ברגורין בעגב
ד"א

1 יעקב טלמון, ראשיתה של הדמוקרטיה הטוטליטרית, דביר, תל־אביב תשס"ז, עמ' 233.
2 יעקב טלמון, המשחיות המדיניות – השלב הרמטי, עם עובד דביר, תל־אביב תשס"ז, עמ' 2.

של כל התנועות המשחיות הפוליטיות מפני שהן הכריזו כי באו לרשת את מקומה. בשורות על גאולה לאומית או אוניברסלית, המעוגנת בחזון של היסטוריה וחזון לשאי גואל ולהגות סגירות חברתית מתוך הבקעה מהפכנית, עמדה בסתירה לתפיסה הנצורית של ההיסטוריה כתהליך של גפילה וירידה.⁶

מה ההבדלים שמצא סלמון בין המשחיות העתיקה למשחיות המודרניות? התנועות וההתארגנויות המשחיות הדתיות בעת העתיקה נטו לייצר בפרשה מן החברה וביצירתן של כתות מתבוללות. המשחיות של ימינו מתכוונות לחולל מהפכה בחברה כולה. מהפכנים הנוצרים הכירו בריבון עולם וסרבו להכיר בריבונות האדם; המשחיות המודרניות מכירה רק בתבונת האדם וחותרת להשיג את האישור עלי אמונת בתוך והיסטוריה הזו. מההפכים הנוצריים, פרט לקולוניאליזם ולאנאפאסיטיזם, נרתעו מפני שימוש בכוח: המשחיות החילוניות מבקשות להשיג את המהפכה בכל הדרגים ובכל פשודה. ההבדלה בין מלכות שמים למלכות הארץ הקלה על הפצת המשחיות הדתיות; המונחים המשיחי החילוני תופשי מההבדלה הדתית הזאת ומערכונם רחוקים הרחש את סילוק החשבון מיד רבו במקום.

ויהדות לא היתה בתחילתה דת משיחית. רק בהדרגה נעשתה האמונה המשחיות מעניין שולי לעמדה מרכזית בפרקים היסטוריים עגומים בישראל וכתוצאה. שם היתה התקווה המשחיות מפלט מגלות, משמר, מחורבן ומדיכוי. באמונה המשיחית פעמה תקווה לאומית או אוניברסלית לגאולה והיא באה לידי ביטוי בהקשרים היסטוריים מיוחדים. צבי רובלובסקי מתאר את המשיחיות היהודית כמבנה רב-קוטבי שנוספו אליו רמות דתיות, אוניברסליות, קוסמיות, פילוסופיות ומיסטיות, וכל קוטבי שנתה את מוחתן של הקומות הקדומות לה. המתח בין קיום יהודי ומשיחיות יהודית חשף רגעים היסטוריים של תנועת-לקראת-משחיות ושל תנועת-התרחקות-ממשחיות.⁷ סלמון ביקש לבאר, להגיש ולהגות את התבונות היהודית בהיסטוריה הכללית מתוך חשיפת היסוד המשיחי ביהדות והתבונותו להיסטוריה האוניברסלית. הרעיון היהודי בדבר ההשגחה והגלגלת על ההיסטוריה ומבונתה אותה לקראת פתרון של גאולה הוון, לרעתו, את הפוטנציאל המהפכני בתנועות אחרות ימים רדיקליות שחתרו להגשים בהיסטוריה את מלכות שדי.

וז פול סטור, שאף הוא, כמו סלמון, הלך לעולמו ב־1980, הודה בריאיון האחרון עצמו כי התרומה הסגלית שהרמה היהדות לעולם היתה המשיחיות.

6 Norman Cohn, *The Pursuit of the Millennium*, New Jersey 1957; R.J. Weinberg, *Through the Ages*, 1971
 7 H.H. Ben-Sasson and S. Eliyahu, eds., *Jewish Society*
 יוסף קלוזנר, הרעיון המשיחי בישראל, תל-אביב תש"י.
 7 ר"צ צבי רובלובסקי, "משיחיות ואסכולוגיה – קובץ מאמרים, עורך צבי בריס, הוצאת ספרית הוצאת שני, ירושלים תשמ"ד, עמ' 21–24.

ואי-אפשר לבוא עד חקר צפוניותו: חוק המגלגל תכונות-ישועה מהפכניות במשיחיות סלמון הקדיש את חיי לפענוח תחידה המשיחית החילוניות. המשיחיות הפוליטית, שריחה בעניני לוח חילנית למן המאה ה־18, חסדה לבטל את הסתירות ואת המיתוסים של הדתות החילוניים והמודרניים בין היתר לקהילתי, בין חידות לשוויון, בין ייחוד לאחדות. זאת היא בקשה להגשים באופן פוליטי באמצעות מימוש אוטופיה הרמונית בתוך ההיסטוריה. מאחורי ההפסדה המשיחית החילנית הסתושה תנועה יסוד על שבר ומנהיגות של האדם: לא בדיאלי "צני האדם כמו שהם למעשה, אלא כמו שהם עורכים וממנעים להיות. לכשינוצרו התנאים המתאימים לכך"⁴ העיצוב הפדגוגי-הפוליטי של האדם והמודרני היה לעד משותף של האידיאולוגיות הפוליטיות בימין ובישמאל למן המהפכה הצרפתית.

אות מתפסות היסוד של הרעיון המשיחי עומדת על ההנחה שאחריותו של המין והאנושי כדאשיות. בנקודות המוצא חי לו האדם בזהויותיה אלא שזו עונתה במהלך הזמן מסיבות אלו או אחרות; ואלו לעתיד לבוא צופנת ההיסטוריה בתוכה שיבה מפריסת לגן העדן, שבו יישבו כל הניגודים תפוחים ככל הסתירות באופן טיפי ונחיר. והמטענות הכמרדות של הפילוסופיה החילנית במאה ה־18 רססה שהסתירות האנושיות הן פרי ההיסטוריה החוטאת של האדם, וסופן לרציבול בדרמה של היסטוריה חדשה והרמונית.

משיחיות במקורה היא אמונה דתית בדבר התעלותו של האדם באחריות הימים, בדבר שיפור מכריע וקיצוני שיחתחולל במצבם של האדם, של החברה ושל העולם, ומיצוי טיפי ומלא של ההיסטוריה. בניגוד לתפיסות זמן מחזוריות שרווחו בתרבויות וקלאסיות או המודרניות, גורסת תפיסת הזמן המשיחית שידוד מערכות מהפכני המביא באחת את העתיד המשיחי או התקדמות ליניארית של הזמן מן ההווה העולם אל תכלית ראיה יחד. זוהי תכלית חדשה לחלוטין ואוטופית, אז שיבה לחזון הוות בעבר – "אוטופיה רסטורטיבית", כביטוי של גרסם שלום, מלשון "חדש ימינו כקדם"⁵ ויקרן האדם באחריות הימים עומד אפוא במרכזה של ההשקפה המשיחית.

והדתות והתנועות התייחסו באופן שונה למשיחיות, ובהתאם – למחשן והגאולה. הגורמים השונים בתוך היהדות ההיסטורית דאו בגאולה תופעה המתחדשת במרחב היצירי ועל במת ההיסטוריה, ואילו התאולוגיה הנצורית – שבמרכזה תפיסת ההשגחה והכפדה – גרסה גאולה פורטית ברשות יהודי. התארות היתה בעיני סלמון איבת נפיש

3 יעקב טלמון, מיתוס האמה חזון מהפכה – מקורות הקטוב האידיאולוגי במאה העשרים, ב (תרכס באנגלית ארי אבנר, ספרית אופקים – עם עובד, תל-אביב תשמ"ב, עמ' 649.
 4 טלמון, ראשית של המהפכה היסטורית, עמ' 2–3.
 5 גרסם שלום, "להבנת הרעיון המשיחי בישראל", דברים בגו – פרקי מורשה וחדשה, ספרית אופקים
 – עם עובד, תל-אביב תשמ"ב, עמ' 155–190.

אחריהם, ארבע של חזון משיחי על הבורה על-מעמדית המבוסס על צדק שדור, אשר ימנע מוורד מלזרז אפיקוליפטי אחד."

המשיחיות היזוהרית - מסכם סלמון - סיפקה לעולם המערבי מרכיב יסודי בעל עוצמה אדירה, שזיהה אחד היסודות הטורליים שהופיידו ביט לבין תרבויות גדולות אחרות. ממנה נבק הזווין של שירת ישו אלי אדמות בקן הימים. ממנה שאבו את השוראתן תנועות אפוקליפטיות ומליבריות לאורך ההיסטוריה, ובתוכם אחד, היא הכשרה לימים את המלכות לעריון ההתקדמות האינסופית לטציאליזם ולציונות. למחפכה בתוחה הגואלת הסופית של ההיסטוריה.

סמך לפטירתו נבחר יעקב טלמון על־ידי ועד מלומדים לאור מעשרים ההיסטוריונים הגדולים של האחר העשרים. לצד נבחרו היסטוריונים באוניברסיטת תל־אביב, הריץ פירן ואחרים. בספרות צעירה של יוקה הירצונג, פונג ברדל, לואיס גימיר, הריץ פירן ואחרים. בספרות צעירה של טלמון נכתב כך: "אני אפסד לקרוא את ספריו בלי להתעורר באופן עמוק מן התמונה האמיתית המפחידה שהוא מצייר בשבילנו - תמונת הדתות החילונית המשחיתה וההיסטוריוגרפיה שלו היא אפולוגיה משכנעת למען חירות האדם, ודיא גימיר אפוא במסורת הליברליזם שמוציאה את הכריזה האטרקטיבית פוליטיים כלקו, מונטסקייר, יום, בריק, גוטטאטט, טוקוויל, ובתדומות - קרל פופר".¹²

במסגרת מצגת סלמון בצגמה הובלט ביותר של מסורת היסטוריוגרפית שאישרתה בארמון ברק והיפרוליט טון, הוראה במחפפה הצרפתית פרשת דרכים מודרנית ראשונה של דיאלקטיקה שבה העדכים המתורגמים לכוח מסוגלים בעצמם. וכך נכתב שם: "למסורת זו סלמון תורם שלישה יסודות חדשים, ראשית הוא עוקב אחרי המבניה האחריו להחנותו והאידאליזם העקלים ביותר לכדי עריציות אכזריות, משנעשה והניסיון להגשימים. אחר-כך הוא מצביע על האופן שבו היה מבנים זה פעיל בשלשלה האסטרטגיה של האידאולוגיה המהפכנית (עקבותיגניות או ליברליזם ודיקלי, סוציאליזם וקאמוניזם) אשר נולדו מאז 1789. שלישית, הוא מדגים כי שורשי הטוטליטריזם של המאה העשרים (אפשר לחשוב על דושיה של לנין או על גרמניה של היטלר) מקורם, במסופו של חשבון, בכמה היבטים מיוחדים של המחשבה המדינית מן המאה ה-18. בניגוד לכמה היסטוריונים בני זמננו, פיטר גיי למשל, אשר בעיניו יש לעאורות צדדים חיוביים בלבד, מכיר סלמון גם בהיבטים הנעצמים פחות במורשתו הנאורות. והנאורות העניקה לנו, כך סלמון, לא רק את רציון המדינה הקונסטיטוציונית של ריבונית העם, אלא גם כמה סופרנומים פוליטיים רשימישים ליעה שהיה בהם כדי לספק "לגיטימציה" לרוב המשטרים הרעים שידעה האנושות. לא תפוזרנו העובדה שסלמון השקיע את כל חייו בחקר המשטרים הטוטליטריים ובריוכות ציגום "מחפשי המסה תולה זאת

F.R. Ankersmit, "Jacob Talmon" (Historici van de twintigste eeuw, 15), *Internedien* (May 1980), pp. 59-67

מה שנופס אותי היא המטרה שכל יחיד מחזיק בה במודיע או שלא במודיע, אשר צריכה, בסופו של דבר, לאחד את האנשות. זהו סוף במובן החברתי והדתי, אשר מצוי אך ורק אצל העם היהודי. עברי, ומשמיות היא דבר חשוב, שהיהודים לבדם חגגו, היכלה לשמש גם את הלא־יהודים למטרת מוסרית נוספת. למה מצפים אנו מן המהפכה? להיעלמותה של ההבדלה העשויית ולהתלפפת בחברה צורקת יותר... רעיון זה של סוף אחרון למהפכה הוא, באופן כלשהו, המשודות.⁸

הבחנתו של סרטר דומה דמיון מפתיע לזבחנתו של צ'פמאן, הגרי סן סימון, שפוסרסמה במאה התמישית שנה קודם לכן. טלמון רואה את ראשיתה של המשיחיות המרגיית בסן סימון, בתנועה הסן סימוניסטית ובחבוריה היהודים. סן סימון, הנרייז'ה המסיצילאסי הראשון היהנה שכבה בפי מישלה "גנוען בהוגי הדעות במאה ה־19", דחה שידרה את חזונו על גאולת האנושות עם הבשורה היהודית המשיחית.

עם האלוקים, אותו עם אשר קיבל את ההתגלות לפני בואו של ישו, אותו עם שאין כמותו מופרד על פני כדור הארץ, ידע תמיד כי התורה המצוית שחיברו אבות הכנסייה היא בלתי משלמת, הוא הכריז תמיד כי העידן החדול עוד יבוא, וקרא לו "מלכות המשיח", עידן שבו יצא העיקרון הכללי במלואו כללותו האפשרית, ואשר בו יוסדרו במידה שווה הפעולה ההדדיות והפעולה הרוחנית של השלטון, וכל המצע האנושי ירדה לדת אחת ולאגוד אחת.⁹

אמנם הוגים יהודים גורסים לא בלשן בפירוטפיות הנאורות של המאות ה־17 וה־18, אך זו הנשידה את דרכה של המשכלה היהודית, של האמנציפציה ושל העניין המוחזש בבטאה היהודית העתיקה שתכניה היו הולט הנבריא־משמחי של נביאי היהודים, החברים הסוציאליים האידופי בלא הולט הנבריא־משמחי של נביאי היהודים, החברים היהודים של חמנועה וסן סימונסט, קרל מרקס, פריינר לטל ואארייטס.¹⁰ לא הניתוח הכלכלי־חברתי מצאות אנשים מלומדי היה נקודת המוצא של המרקסיזם כי אם "האמונה המיסטית ועקדת הדתים בייצודה של ההיסטוריה כבשורה גאולה". מה שהנעי את מרקס היה "דוח פפיי" של חזן לפתרון הסופי שיבוא לדרמה של ההיסטוריה מתוך המשמנו של צוק גור מן השמחה".¹¹ "החלים היהודי הקדמון על גאולה פתאומית וכוללית לבש אצל מרקס, לטל, דודה לוקסמבורג ומפכנים יהודים

3 י"ז פול סרט" - הראיון האחרון" (ראיון בני לוי, במקור פורסם ב"עובל אוהודוטור", ידיעות אחרונות, 18.4.1980).

F.M.H. Markham, ed, *Saint-Simon - Selected Writings*. 1952. pp. 84-115

טלמון, אהודות וייזנרדן - טלמון, אהודות וייזנרדן - מטרת בריאות
ישראלים בקופת "שלום", ואחר כך, 25.9.1957; ראו גם: סלמון, אהודות וייזנרדן -
היסטוריה, שוקן. ירושלים ותל אביב תשי"ח, עמ' 246-275.

10 סלמן, "נביאים ואידאולוגיה: הנחות היסודות והדוידית בריסטוריד", הארץ, 24.9.1976.

הציגו. אהרנר זה היה חזק מאוד. אלא שאז באו משפטי מוסקווה של 1937-1938 ואותם הדלים הנורא, וכל אחד שחשב מעט אמר לעצמו: איך זה יתכן? אם אנשים אלה אשמים איך כל המהפכה היתה משהו שצריך להימחק מעל פני האדמה? אם הם חפים מפשע – הרי אלה שעוללו זאת להם, הם הפושעים והגורלים. הדבור זה הביא אותי לזיפוש סטרוקטורלי. אולי אין זה מקרה של סיטואציה היסטורית מיוחדת, של הצטברות נסיבות, אולי יש משהו בפנים. אולי יש בזאת איזו נקמה. איזה נמוס, אם להחבטא במונחים קלטיים¹⁴

הדים להנהגות אוטוביוגרפיים אלה אפשר למצוא בניתוח שניתוח את המורשת המשפחתית והחורית שמצאה את ביטויה אצל יהודים רבים ברגישות מיוחדת לסוגיות חברתיות. הכרעת היהודים בין ימין לשמאל הועתקה בשלהי המאה ה-19 למזרח אירופה. שלא כמו במערב היבשת, התנוס כאן מילוני יהודים במצוקה כלכלית, באפליה לאומית וחברתית ובמשטר דיכוי של הקיסרות הרוסית. "באורידה כזאת נולדו גורמים משיחיים ודיכויים מהפכניים, רצון להפוך את התנוון כולו, ואמונה באפשרות לזנק מעולם שכולל רע לעולם שכולל טוב. בשום אומה ומעמד לא היתה היענות כה גלוהבת וקנאות לבשורה המשפחתית המהפכנית כמו בין יהודי מזרח אירופה. הצעירים שנתפקדו בן לילה, הרגישו פתאום נגאלים ברחם, התושת היום הרה גורל, רצון ייעור שאין כוח שיעמוד בפניו, הציפייה לגאולה שהיא מאחורי כתלנו, חזון יום הדין. מאחור שוהדותיים שמשו באמת שיעיר לעזאזל למשטר הרשע ברוסיה, נשתרשה בהם האמונה שהמהפכה סוגלית תפתור בבת אחת את כל הבעיות, ואת מצוקת היהודים בתורן".¹⁵

מצב עניינים זה מביא את סלמון לזהות על החזרה הדיאלקטית המשפחתית כפי שנתגלמה בברית המועצות:

איך זה קרה שמקץ ארבעים שנות משטר מהפכני, שתלו בו תקוות משפחתיות מדיניות נפש, ואשר ליצחונות ולביסוס חרמו היהודים חרומה עצומה ומכרעת, משטר שחורג על דגל את סממת השחורר של כל אדם ששוכן... ניצד ארע שכעבור דור אחד בלבד עורך משטר זה מסע שמוז נגד סופרים יהודים, מתכנן תכנית גירוש המדינה, מניח לאורידה אנטישמית ונוקט מדיניות עוינת לגבי מדינת ישראל.¹⁶

סלמון הוא כופר בלתי נלאה בסיפריהעל המשפחתי, הן הדימנטי והלאומי הן המרקסיסטי והברלסברקי. המסקנה שאליה הגיע היא שהאנדרעים בברית המועצות מעידים על

ביהדותו של סלמון ובתולדות חייו. כיליד אחת העיירות הפולניות שנתקו בזמן השואה, וכפי שעוד קודם השראה הכיר את טעם האנטישמיות, לא יכול סלמון להישאר שווהנפש בעניין כה מכריע.

בוריוויי אישי יוצא דופן ונשכח מאחר סלמון את המקורות האוטוביוגרפיים למשיכתו האינטלקטואלית לעסק ברעיון המשפחתי:

התחלתי כחבר "השומר הצעיר" בעיירה קטנה, באותה אורידה ידועה מואריתם, באותה אש צולבת משני צדדים: אש משפחתית שבאה ממזרח אירופה, ואש ויזונית – מאירישראל. כשהגעתי לגיל הבר מצווה עברה עלי התקפה של דחיות, ואם אתם רוצים, חיפוש אחרי אלהים. לבסוף עובתי את "השומר הצעיר", ולמרבית הצדה – ניתקתי לאחד זמן מה גם את היחסים עם הדיכוי של עולם מפני שכאשר קראתי בתפילה את שלושה עשר העיקרים, הרגשתי שאני מאמין ואיני יכול לזחם על זה. מכאן נולדה עמדה מסוימת, שהיא אולי מעצבת את התעניינותי, את דמותי החזונית וגם את השקפותי.

איני מאמין, כי בעמדות של השקפת עולם, אמונות ודעות – ענייננו הוא באלגבריה, כלומר בנוסחאות. העניין שלנו הוא במכונת של מאויים, במהות, חיפוש, רגשי אשמה – כל אותה פקעת שעושה את האישי לראשית חיה [...] הדילמה של הגורד מבחינה דתונית היא: אם שהוא חבר "השומר הצעיר" הערוב אותה בגיל חיפושיו אחרי אלהים. ואחרי כך עזוב את האלהים משום שאני יכול להשלים עמו. מצד אחד – התחושה העצמית והרצון להתבטא, ומצד שני – הכמיהה להתמכר, מצד אחד – רצון להבליט חזיונות ולחפש את היחוד, ומצד שני – רגש האשמה והחרפה על כך, שאותה שונה מאחרים ואתה מתגושש ומתמודד.

מאז הרגשתי, שעלי לחבר את שניהם, את הרוח להיפרד ואת החשוקה להשתקף. התעוררה הכמיהה המשפחתית, כלומר האובססיה, כלומר, דיכוי הרעיון המשפחתי של גאולה שנכנס בי והוא שיפתור ביום מן הימים את הסתירות הללו.¹⁷

וסלמון תחל לחתום את "דיכוי הרעיון המשפחתי" שאחז בבוחרים טובים וטובים במשפטי מסיקורה חרג מהסבר היסטורי ייחודי לכדי קו אופי אימננטי:

מעורר לא הייתי קומוניסט. אך תמיד הרגשתי שעלי איך שהוא להצטרף על כך שאני קומוניסט. מפני שבעיני ראיתי בחוריים, מהטובים ביותר, נמקים בברית הסודה ומחורבים את חייהם. הם היו מסתכנים יותר מאשר אחרנו

14 שם, עמ' 33-34.

15 סלמון, "יחודים בין ניין לשמאל", אחדות ויחוד, עמ' 263-264.

16 שם, עמ' 264.

13 סלמון, "סינאליזם ולברואלים", מן היסוד, 1962, עמ' 32-33.

היסטוריה המסבירה את חזקתה במלחמת מעמדות או במלחמת גזעים ולאומים. שתיקן ז'בון בתפיסה מאגיסטורלית של ההיסטוריה מכיוון שבידיון האמת והכרעה, האמיתו השדנית שכל מי שמקרב את המטרה - ראוי וצדק. ומי שמעלב אותה - רע ומשחת. היחידים היו אכן הרבון הנשוקת בין שני הממנות.

את האובססיה בדבר הנוכחות היהודית "השטנית" בכל מקום תולה טלמון בראיית היהודים כאטגוני. "הרעיון המשיחי של התאודיציזם", היזנק מתפיסת האחרות והאחרות של המין האנושי, היה למוקד המתקפה של הימין הלאומני והגזעני.¹⁹ כל הוצים כווננו נגד היהדות המשיחית שציירה את הרעיון האנטיברטלי המהפכני בדבר כלליות של בני האדם. המבקש להמשיך את קו המהפכה של טלמון ישען טענה מדרוקת לכת ויאמר שהעם שהביא את הרעיון המשיחי לנורך ההיסטוריה מוקא ממנה עונה. היהדות שביקשה לקדם את התכלית המשיחית שמשמעותה "שום הטוב המוחלט - תיקון עולם - נואצה כהתגלמות הרע המוחלט.

האנטישמיות הנוצרית הותררה את היהודי כעדות משפילה לדרוגת, אך ההיסטוריות האנטישמיות דרשה לרצות את המבשר, את העם שוודה עם הרעיון המשיחי. השואה אפוא הייתה בעיני טלמון צומת רצונות במפגש ההיסטורי בין המשיחיות היהודית למשיחיות הממזרות "שגילים היטלי".²⁰ היהודים, עם עולם, גילמו בעיני הנאצים את רעיון אחרות כל הנגעים ואת האחרות האנטיברטלית. לרצות אותם משמע לרצות את מי שהביאו לעולם את "אל תרצו" האנטיברטלי. "היהדות הייתה מופת, ובה בשעה גם סיט מבצית, מקור השואה וגורד לרצו חוקפנות כאות".²¹ היחוד היהודי שגילם את בשורת האחרות האנושית הותקף בידי מי שחרת על דגלו את ומלחמה באחרות האנושית וראה ביהודים את האויב - וגם מקרה הבחון - של בשורתו הדרוויסטיזטית והגזעית. האפוקליפסה של השואה הייתה הנטיין לרצות את הרעיון המשיחי ואת מייצגיו.

וזה הפרדוקס המרגי של היהודים בעת החדשה, שקיומם והצלחונם של רבים מהם, אליבא דטלמון, נקשרו קשר כל יינתקן באידאולוגיות של אחרות, ואילו באופן היסטורי זה התקשו או לא רצו להתנער מייחודם.²² אף בברית המועצות גילמו היהודים את הרוח המשיחית המקורית של המהפכה הכוללנית - ומטפחים הלא פרוגרסיביות של קומוניסטים ומהפכנים יהודים יצד על כך - ומשום כך גם כאן הם היו הקרבן הראשון של המהפכה ששהלהפה הייתה לדיקטטורה ביוורקוויט בארץ אמת. העיוות והייאליקטי של המשיחות המרקסיסטיות בא לביטוי הפלא בברית המועצות. היהודים

מוחזות של המשטר הקומוניסטי. אם האידיאליזם הללו מערערים את חזונו המקובל אצל המהפכנים שברית המועצות היא חליץ המהפכה העולמית, הנה אצל טלמון אין הם תאונה היסטורית אלא פרי התפתחות שורצית גורען כבר בראשית הדרך. "עובדותיו זו אין לתפסין בין המקרה היהודית לבצירה הכללית".

הסיבה המרכזית לניחון האיראה הקומוניסטית המשיחית היא הדיכויס הפרמטאי: כאשר נוחגים בידי אדם כוחות בלתי מוגבלים, בלבן תודעת ייעוד, ובפניו בשורת גאולה שלמה, אין יוכל שלא לראות בזהדודי לבו האנוכי השאפתני את קול שר ההיסטוריה, ובדגשות השואה והתחרות שלו את האמת הצרופה. כאשר כוחו של שלטון רב מכרי שייטו הנשלטים להתקומם נגדו בכוח, הסוף הוא ניהיליזם.

מאבקן ההגשמה האידיאליסטי מתרוקן מתוכנו ונעשה למלחמה על כוח בין מתחרים על כוח.²³

תפיסה שבה כל האמצעים כשרים לצורך התכלית הראויה מכשירה רליטיזם ערכי והמצוי בבסיסה של כל דיאלקטיקה: "שכן תכמת הדיאלקטיקה נועמה המדי להזריח שאמצעי מנונה קונקרטי הוא מכשיר רצוי והכרחי מבחינת הסכימה הכללית האפורית, ועל כן טוב הוא באורח אובייקטיבי".

לא מתוך שמונה נאמרים הדברים, כי אם מתוך זרהדדים נוגים על התופעה והטרגית של התנוונותם והסתובותם של אידיאליסטים אנושיים גדלים בתהליך ההתגשמותם, תופעה שבה רצופה והיסטוריה כולה.²⁴

אכנס טלמון מורגיש אמפריה כלפי האינטלקטואלים היהודים המאוכזבים בתפוצות שונשבעו אמונים לשמאל המהפכני, אבל עם זאת הויה גם מוצא את טובי ההוגים והיחידים בקרב ראשי המדיברים בורים האנטי-משיחי של ליברליזם הרמני וספקני כאחתי: "יימון אורן בצרפת, ישעיה ברליץ באנגליה, ליתול טרילינג בארצות הברית, יזנכרן גם הם במשיחות המדיניות המורדניות כיהודים".

לא פלא שגם טלמון מצא את עצמו עם ההוגים וההיסטוריונים של הליברליזם והאנטי-משיחי שחור אחר ההיגיון הפנימי ואחר ההסבר למגנטיות הסוטיליטית בימין ובשמאל. שני סוגי הסוטיליטיות הללו התבססו על הולכה שיש אמת אחת והיא באה לידי ביטוי בפולטיקה. השמאל גרס את עלותותו הדטרמיניסטי של החומר וראה במעמד את נושא המהפכה; הימין האמין בהשיבות המבשרת של הנזע ושל הדם וראה בלאום את הנושא וההיסטורי. שתי האידיאולוגיות עיגלו את עצמן בפילוסופיה של

19 טלמון, מרחס ואומה רחוק מהתפכה, עמ' 669.
20 טלמון, "ההיסטוריה האירופית כרקע לשואה", בעידן האלמות עם עובי, תל-אביב תשל"ה.
21 טלמון, "תעודה ועדות - משמעותה האנטיברטלית של האנטישמיות החדשה", אחרות ויחוד.
22 עמ' 265-293.
23 עמ' 280.

17 שם, עמ' 267.
18 שם, עמ' 274.

סלמון והד"ר אלקסקיה של המשפחות היהודיות בא

המהפכנים, המשיחים הראשונים, הוכיחו בנוכחותם את הניצוץ המקורי, המשיחי-המקסימליסטי-הקומוניסטי, שעזות ער לבלי חרב. הם היו נייר הלקמוס של המהפכה – לטוב ולרע. גם האוונגרד וגם הקרבן.

עלייתה של הלאומיות ייצגה בעבור סלמון "אותה דיאלקטיקה היסטורית: אין אנו כמורים – עם הרוב או האומה השלטת; אנו שונים מהם; עלינו להראות במה ייחורנו". במאה ה-19 רווחה נטייה בקרב תנועות לאומיות אחרות למצוא את "יוון בשידורו של רעיון משיחי אוניברסלי, כלומר בייצורה של כל אומה בתכנית ההיסטורית העולמית. "העמים המשיחיים", בלשונם של סלמון, פיתחו חזונות כלליים: חזון רומי השלישי של מציני, תורת האומה הראשונה של פייכט, פולין ככריסטוס של האומות אצל מצרביקין, ואף אצלנו – משה הם וירושלים כחיל חלוץ לאומי.²² אבל דווקא הרצל, גביאה של הלאומיות היהודית המודרנית, נמנע מלקבוע קשד מטפיסי או משיחיסטורי בין ההתחשקות הלאומית למהלכה של ההיסטוריה האוניברסלית.

אולי על רקע זה נבין את הוויכוח המתמשך שניהל סלמון למן שנת 1956 ועד אחרי מלחמת ששת הימים עם ארנולד טוינבי, שביקש לפענח את הוויכוח שלפניהם קמים וגופלים המבנים הגרוליים המכונים בפיו ציביליזציות. בכרך האחרון במחקרו המונומנטלי "למור ההיסטוריה", קטגוריה האנגלי על היהודים הרעים להזית לא רק נושאי הבשורה שקיבלו מהר סיני, אלא גם מבקשים להתקיים כעם, ובזמן תחושה – אף כאומה פוליטית.²³ מכיוון שהשילוב בין דת ללאום ביהדות ביטא בעצמו זלול בעצמים אחרים, הונגרו טוינבי לכל רבר המחזק את קיום האומה היהודית. וזו טענתו העיקרית כלפי היהודים המודרנים, כלומר נגר הצינויות, שחללו קלשו את הרע ביותר בצביליזציה המערבית. המעורב היה תמיר תוקפן והשראתו המשיחית שאובה מהמשיג הזוהי של עם סגולה. הפרוקסו ברבריו נעץ בגיני התפיסה ברבר עם סגולה וברבשעה ברישה שהוא רורש מן היהודים לנהוג כפי שמסוגל לנהוג רק עם סגולה אמתי. לשיא מתקפתו הגיע טוינבי באומרו שביים חרין האחרון יימצא פשעם של היהודים נגר הערבים כבר יותר מפשעיהם של הגאצים נגר היהודים: "מחזה של יהודים, אף מעשים, המחקים את הגאצים, מספיק להביא מתובנן, גוי או יהודי, ליאש". סלמון לא נלאה לסתור אותה לאחר את שיעותו המשיחית של טוינבי: "הוא עשה זאת לראשונה בהצאה שנושא בבית הייל בלונדון במלאת שלוש מאות שנה להתיישבות המוחשית של היהודים באנגליה, שבה ישב ראש חלוד הרברט סמאל ושנשאה היה 'מרתה והיסטוריה היהודית וחשיבותה האוניברסלית'".²⁴

25 סלמון, "מלחמת ששת הימים בפרספקטיבה היסטורית", בעידן האלימות, עמ' 297.
26 שם, עמ' 298.
27 אנטה שפירא, "הצינויות והמשיחיות המדינית", הולכה על קו האפיק, ספרות אופקים – עם עובד, תל אביב תשמ"א, עמ' 13; וכן ראו את שלוש המאמרים הבאים בקובץ המאמרים משיחיות ואמסטרדאם: מביאל גרין, "המשיחיות היהודית במאה התשע עשרה בדרך שינה ליהדות", עמ' 401-418; ישראל קרלין, "צינויות ומשיחיות", עמ' 419-432; שמיראל אלמון, "המשיחיות כאנוג לצינויות", עמ' 433-438.
28 שפירא, שם, עמ' 18.

22 סלמון, המשיחיות המדינית, עמ' 165-242.
23 Arnold Toynbee, *A Study of History*, vol. XII: *Reconsiderations*, Oxford University Press, London 1961.
24 סלמון, "ארנולד טוינבי וחסדו ליהודים", הארץ, 5.9.1956, הולפת מבובים בין פרופס ארנולד טוינבי ופרופס י. סלמון בעקבות מלחמת ששת הימים, מעריב, 4.8.1967.

מסביב ואת בין היתר כרזאקציה לתאוריות פוליטיות שמקורן בהגות ההוגלית. מקור התבליטה את האידיאליזם האימפוסטונלי ואת מרכזיותם של ערכים קולקטיביים. מקור ההידאקטיקה של אמצעים ותכלית נמצא בפליסופיה ההוגלית. המדינה או גורם מהפכני כלשהו תחתיו תחתיו כלפיה את מימוש הייעוד ההיסטורי כדורשור הדורס בדרך פדודים עטונים, אם להשתמש בדימוי של הגות רליגיוזים היסטורי וערכי זה היה מקור השואה ופיתוי לכל אותן תנועות משיחיות פוליטיות מימין ומשמאל שהתקיינו שות האורים והחושמים של ההיסטוריה, חלקן הלאום או המעמד, ולכן אפוא הכוח והחובה לדחוק את עגלת ההיסטוריה ולהשליך אל גל האשפה את כל העומד בדרכה. פורבולמטיקה זו לא הרבתה להעסיק את המוחשבה המדינית של יחודים בעבר שכן היא לא היתה ראלית עד להולדת הציונות. "רבים עדיין אינם מסוגלים", כותב שלמון, "לאמץ ליה את ההידאקטיקה החדשה שפוחת עם עלותו ממעמד של קבוצת מיעוט אפסילטי" לדוגמת חבר במשפחת המדינת הריבויית.

יכלום יד המקרה בלבד היא, שאל טלמון, שזאטליי, גרמניה, רוסיה, ארצות אשר בהן מצא האזאל המשפחה האנטיביוטי את שריו הנעלה מכל, הנהפכו לבסוף למרשם המשפחים המעורבים והמערותים מכל – הפשיט, הנצפים, הסטליניזם? ³²² של ישראל, לעומתו, היא מקרה מעורר, שאף אם אין בה מופת והתנשנות מלאה של החוץ, אין היא בבחינת מעוות שלא יכל לתקן. טלמון חולה את ההסבר לכן בשיבה של הצורות שהיא תופעה sui generis, חלוצה יחידה ומיוחדת במינה ממוחגת ומציינת של, המשמעות שלה, מקומה ופרכה.

ברוכה האצטקלסואלי שהצפתה בישראל בשנות החמישים בסוגיית הציונות, מזינת ישראל החוזר המשויי לכרטריון ולטלמון מקום מיוחד הן מבחינת יוקתם והזינות לטענה - תפיליטית או האצטקלסואלי - והן מבחינת שיח המורכב שנוהל ביניהם בשאלה זאת. כרטריון לא נלאה להשיך לחוץ המשויי של עם ישראל. המשיב המשויי אציל, שהיה ברוינת מזוט מגיט בוהניתה של אומה צעירה, נעדר תוכן דרתי או משמעות טרנסצנדנטית. תועד לגלם אחוט מוסרי ראוי, קיאה להשייטות, גיוס העור, חבורת של חליק החבורה השונים, פיתוח המדע והאמנויות חידשיל הנאבא. שמו של טלמון כבר חלק לפניו בשנות החמישים בארץ ומעבר לים כריסטוריון של התופעה המשויית החילונית וכאוד האצטקלסואליים הכולטים בישראל. המפיש בין מייצגה הרורה של המשויית המדינית בישראל למבקר האצטקלסואלי החריף של התופעה והדסטרות היה מרהק, ועם זאת בלוי אפשי.³³

שם, עמ' 321
ראו במיוחד: 33
גוריון כהנא, יר
ששקע, המרכז
364, 380, ידוע
עמ' 367-370.

בתרבות והברית בארץ-ישראל התקיים שיח פואטי על המשמעות של ה"יצוג המשיחי" במעשה הציוני. חנן חור מצביע, מיד אחר על הפיתוי האסופי ברחיצה העצמית של החלוצים כבוגי העתיד, אבל מצד שני, על תפוז מפני הסתופות להרהורים על דחיקת הקץ ועל האלימות. העימות התחולל בין האסכולה הסימבוליסטית מבית מדרשו של אברהם שלונסקי והאופליקציסית מבית מדרשו של אורי צבי גרינברג.³⁹ חזון הגאולה של הציונות והתפכיותה הנוע, אליבא דשלמון, מתחליף החולין.

כמובן, אין להעלות על הדעת ציגיות בלא האמונה בהבטחת הבורא ותקוות האגולה וכל התפילות לשוב לארץ אבותינו, אבל לא אלה היו הדין שהדליל את האש הגדולה של הציגיות הפוליטיות. נתפזר הוא, אלה קיבלו משמעות מחודשת עקב התפתחותו בתחום הלא דתי. אפשר בהחלט לטעון, שהדומיננטיות הדינית עדיין היובל מנע את הסבת חזון האגולה למעשה מדתי יסטורי. הם שמעו לו תהליך משום שההשפעות על ההשגחה, על המשוח ועל הנס פטרה את היהודים מעשייה כזו ועכשיו.

האחרון דורקסה ויירדינג [...] ראתה בלאמיות בידו חילוי ממותה בידו, ובמובן זה ביטוי ליומרה לקרב את המאורע בלי להכרח להמשיך.³⁰

האם בהיסטוריה של היהודים מרגשית היותם עם, שואל טלמון, נתקיימה בדרך-כלל תודעה עצמית של אחוזיות כוללת ואומה של "אורי לגויים"? הצעירים הצעירים המזרח אירופה ומרכזה, שנענו תחילה בליטס לחזון הסוציאליסטי, התחליטו לגבורה בישראל וזכות מופת. אבל ספק אם אפשר היה לקיים לאורך ימים את האידיאלים של הציונות הסוציאליסטית. הלוצי האומהו היו למנהלים של היום. בהתפתחות היסטורית זו חזרו והופיעו האנטיציוניזמים שהודחו בתוך התצפיות המשותפת. ככל שהיה תאורטיים בעבר עז וטהור כן הוא עתה להמנהל לצביעות וראקציוניות בהווה. טלמון ספקן במועז לתגובה של משיניות מחזון למעשה, והוא נאחז בהנהגה ריינוולד ניכר שברר הצביע על הדיאלקטיקה של העוצמה הפוליטית, שהתגשמה בהדרגה בסופו של דבר בגורלי הסוגי של המדין האנטישני.³¹

הזון חביר. בשבץ האזעזעפזי - מטה על משיחות ופזליטקיה בשדה העברית בארץ-ישאל בן שרת פזלזמות העלם, המרכז למורשת ברנרדוק, הזאזת המספזים של אזעזעפזט ברנרדוק בנהג. יררזעלם המעזת.

30 טלמון, "דויליט בטנגה - מכרה גלי אל הדיסטוריון מנדום בגין מאת הדיסטוריון יעקב טלמון", ויארן 21.3.1980.

ה'תשנ"א, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650,

310-367 725

טלמון והדיאֵלֵקְטִיקָה של המשפחות הדילוניות כה

הקיימים על קורות חייו על רקע תקופתו הרחבת התמורות והעלילות, ועל תפקידו בדרמה של תחיות ישראל התחזקות עצמאותו המדינית.³⁶

כמי שהתעורר להיות הבריגורף של ברגוריון ביקש טלמון לחשוף לפני את כל המורדות, היומנים והמכתבים בלי יוצא מן הכלל, לשתף עמו פעולה בשיתוח שביל-פה ולכבד במלואם את עקרונות חופש המחקר ההיסטורי. אם יתעוררו חילוקי דעות בדבר פרסומן של עובדות מסוימות, היצע טלמון בוררות של ועדה המורכבת מנשיא האוניברסיטה, מנשיא בית המשפט העליון (או שר המשפטים) ומדיסציפלינא הכנסת (או מבקר המדינה) ובהם פסקה, שבטופ של דבר היתה מכרעת בהחלטתו של טלמון בחיוב לפניה זו והוסף פסקה, שבוטפ של דבר היתה מכרעת בהחלטתו של טלמון לחזור בו מרעיון כתיבת הספר: "כל החומר השמור בנוכחי עצמוד לרשותך, בתנאי ברור שלא תפרסם שום דבר שלעתי יש בו פגיעה בביטחון או בכבוד אנשים".³⁷ טלמון לא יכול, כמובן, להסכים לתנאי זה, ובמכתבו האחרון לברגוריון רמז על מה שהגיע אותו מלכותוהלה כשהחליט בזמנו לכתוב את פרק חייו של "המשח המדיני": "לא ייתכן לבצע את המשימה של רקונסטרוקציה של התקופה החשובה ביותר בתולדות ישראל מימי הבית השני, כשבמכתב עומדת האישיות שאותה הוצע שר והיסטוריה, בלי שתהיה מובטחת מראש גישה לכל התעודות ללא יוצא מן הכלל, ובלי ערובות מלאות של היסטוריון יהיה החופש הגמור להציג את פסקדיע בהתאם לקול מצפוני המדע".³⁸

דריכהם של המדינאי ושל ההיסטוריון שבו והצטלכו ב"פרשת לברך". טלמון מנע עם האינטלקטואלים הכוללים שוחמו על "גילוי דעת אנשי הרוח" שהתפרסם בסוף שנת 1960. הוא התפרף לקראת חבריו באוניברסיטאות שכתבו: "אין לך סכנה חמורה יותר למשטר דמוקרטי ולערכיו מאשר יחס של זלזול כלפי ביקורת ויחס של כוח למחנה. וגדולה פי כמה הסכנה בחברה הנמצאת עדיין בתהליך של גיבוש משטרה המדינית והחברתית".³⁹ כעבור שבע מפוסטם העצומה השיב טלמון לשאלתו של מראיון בעיתון "הבוקר" בדבר הסכנה שתתוצר מדימוקרטית בישראל, וכך אמר:

יש ליחס השיבות מרובה לעובדה, כי למרות שהיחנות היתה אידאולוגיה משיחית - מאחר שהיא התפתחה לפני היות לנו דפוסי כפייה מדיניים, ובמסיבות של מאמץ התנדבותי - היא גיבשה מסורת של רבנותיות, אשר

36 מכתב מאת יעקב טלמון אל דוד ברגוריון, 3.6.1960, ארכיון ברגוריון.

37 מכתב מאת ברגוריון אל טלמון, 6.7.1960, ארכיון ברגוריון.

38 מכתב מאת טלמון אל ברגוריון, 20.12.1960, ארכיון ברגוריון.
39 "גילוי דעת אנשי הרוח", הארץ, 30.12.1960.

בדליפת מכתבים בין ברגוריון לנתן רטנשטיין, שהתגלה בינא-אפריל 1957, פירט ברגוריון את השקפותו המשיחית הכללת את "מורשתו הרוחנית של העם היהודי, שותפות של כל חלקי העם היהודי וחזון המאולה היהודית והאנושית".³⁴ הוא סבר ש"יהודי תימן, מרוקו ונבל על ארצה מתוך חודעה היסטורית וחזון משיחי ולא מתוך אידאולוגיה ציונית". מדינת ישראל קמה "בכוח החזון המשיחי. גם הוכח המשיח של המדינה נעור כיום בחזון המשיחי". בפילוסופיה של ההיסטוריה שפיתח, הבליט בין גוריון את היסטוריה העבריים הקדמונים, ובכך הוצבה השקפתו במתח שבין משיחיות לכבועיות: "מה שעשית בארץ זוהי קפיצה על פני ההיסטוריה היהודית". בעודת עצמית כוב: "ייתכן שבלבם של פוסטקו הורצל לא פעם החזון המשיחי, אבל בלב המוני ישראל - במידה שאני זוכר אותם בילדותי - פעם נפעם. כשהייתי ילד בן עשר שמעתי מדברים על משיח שהופיע בוינה ושמו הוצל". בנביאי ישראל הוא מצא את נושאי חזון הגאולה היהודית והאנושית הגדולה. הייעוד המשיחי בעבור אינו רעיון מטפיזי אלא חזון חברתי-תרבותי-מוסרי; אינו מסמן את קץ ההיסטוריה אלא את תהליך גאולתה; אין צד יחיד וצד אנושי ברעיון המשיחי - הכול יהודי והכול משיחי. בד גוריון, שחגג את האידאולוגיה הציונית לפוסקטיקה ישראלית, סבר שישלוש זיקות קשרו את היהודים ועשו אותם ללאום: זיקתם למולדת, זיקתם ללשון, וזיקתם לחזון הגאולה המשיחית. משמעות דבריו של ברגוריון היתה אקטיביזציה של החזון המשיחי - שמקורו הגאולוגי היה פסיבי - באמצעות שיבת העם היהודי להיסטוריה ולמולדת. ומסכם ברגוריון בנימה פילוסופית, אפילו רליגיוזית:

אם אלהים הוא האמונה של האדם במוחלט, בנעלה, ביצד הכול או האידאה העליונה של חסד, צדק ואהבה - הרי התעלות האדם היא השאיפה לזיחמות לאלוהים - במידת האפשרות. ואם זוהי "מלכות שדי" - הרי החזון המשיחי הוא חתירה לקראת שלטון מלכות שדי על אדמות. חתירה זו אין לה סוף - כי למלכות שדי אפשר להתקרב, וחושש אני שאין להגיע אליה, כי היא בודעת משג האין סוף.³⁵

כעבור שלש שנים, ב"3 בינוי 1960, כתב טלמון לברגוריון כך:

הנני שמח שהגיעה סודי-סוף השעה - עם פרסום ספרי החודש על "המשיחיות המדינית" - שבה אני יכול להתפנות למשימה אשר מקודמך נחמיה ארנוב ו"ל ייבדל לחיים ארוכים שמעון פרס בקישו לפני כשלוש שנים להטיל עלי, והיא - הכנת ספר מקיף שימצא באודח יסודי את כל המקורות הראשונים

34 "לברוריה של הסוגיה: חלפת מכתבים בין דוד ברגוריון ונתן רטנשטיין", חזות, ג (תשי"ז), עמ'

29-16

35 שם, עמ' 29.

סלמון והדיאלקטיקה של המשפחות היהוליות כ

"חששוניו של פרוי' סלמון ותלמידיו או חבריו שאמונה משיחית מובילה לעוצמת ולדיקטטורה הם תוצאה של קריאה מוטעית ולא נכונה של ההיסטוריה. המתפקה הצרפתית הייתה ברכה לאנשותי, ובלעדי האמונה המשיחית, שלישות היהדות האחרונה של עצמו לא היו עושים את מה שעשו. ישראל היא הציורה של אמונה משיחית, אך היא עדיין בחיוליה. לא הגיעה עדיין העת לנח ולילה מזהבני. ואנו קונקרט לאמונה זאת על מנת להמשיך במאבקינו".

מה ההבדל אפוא בין תפיסתו המשיחית של בן-גוריון ובן-השקפה העולם המשיחית של גוש אמונים? לשתיהן כמובן, הוא התנבר, אבל לעומת המשיחיות היהולית של בן-גוריון, שבה אבות צדיקים פרימיטיביים בבחינת שיבתה של הצינות אל היהסטוריה, הוא ראה בגוש אמונים תאולוגיה פוליטית ובריתו מן ההיסטוריה, שבהן המדינות מוכפפות לצוות דתים. אנשי גוש אמונים, אליבא דסלמון, "הצביעו על הנצחון במלחמת ששת הימים כעל שעת חבלי משיח ותאוריהו כהחלת הגאולה, ואת כיבוש השטחים ככאבץ אחרים – שאכן חזון השיבה יגיעו בקרוב והבטחת הבוהא מתגשמים והלכים במלוא היקפם".⁴³ ב"אוסופיהו הרסטורטיבה" של גוש אמונים התלכדו משיחיות דתית ומשיחיות פוליטית.

אביעזר רביצקי מבין כי "המחלף המשיחי של שיבת ציון המודרנית לא התמצה רק בממשור הלאומי לביד, רק בקיבוץ הגליות ובריבונות על הארץ, אלא התפרש כממשות בנה בתוך מחלף קוסמי אוניברסלי של גאולת עולם ומלואו... וזה אפוא הגרסה היהודית של רעיון הקדמה מבית מדרשו של הרציה קוק".⁴⁴ ואכן מקור והשראה לגוש אמונים היה הרציה, שבתפיסתו המשיחית התאוריה היסודי האוניברסלי (היסוד הלאומי: "בניין האומה (הגשמה) והתגלמות רוחה הוא עניין אחד, וכולו הוא מאחד עם בניין העולם".⁴⁵ בהקשר זה העניק הפירוש החדש המשיחי של מדינת ישראל משמעות לשואה שהי' מדובר כאן באסון חסר תקדים ולפיכך גם הגאולה שתבוא בעקבותיו חסרת תקדים: כעומק הנפילה השטנית כן גודל הישועה המשיחית. סלמון תווה כיצד זה "מותרם של מיליון ויותר תינקות שלא חשאו הוא עונש שנענש העם היהודי על חטאיו בדין – כי איה חטא יצודק עונש כזה?".⁴⁶

ב"משיחיות הדטרמיניסטית" של גוש אמונים חלה רדיקליזציה הבאה לידי ביטוי במעבר מ"הכרחיות היסטורית" נוסח הרציה לאקטיביזציה של ההיסטוריה ודחיקת סלמון, "המלדת בסכנה".

43 אביעזר רביצקי, תוך המלדת והחיתת חתמים – משיחיות, צינות ודיקליזם דתי בישראל, ספרות אופקים – עם עובד, תל-אביב 1997, עמ' 174.

44 שם, עמ' 199.

45 סלמון, "המלדת בסכנה".

46 ישראל קולת, "האחרות והחיתת" – הגינות יעקב סלמון בהיסטוריה היהודית, לומר של יעקב סלמון, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים והאוניברסיטה העברית בירושלים, ירושלים (תשמ"א, עמ' 63).

ביטוי העיקרי הוא הזרוב הקואליציוני, שעבר בידושה מהציונות למדינה על מעלותיו ומגורענותיו.⁴⁰

רסה מורכבת פחות לחששותיו של ההיסטוריון נתופסמה כעבור כחודש במטה "הפרשה – פרשת דרכים" שבה הוריע סלמון מופני "מדינה סטליסטית שואש מדינה הוא גם ראש השלטון וגם מנהיג המפלגה".⁴¹ סלמון הביע את חששו משיחית מסכנת בין מערכת השלטון הפורמלית הנחנה לביטחון ציבורית ובין רשת כמעט מוחלטת של פעילות סתר ואימפריאליזם הנחנה כל המורית כל הרברים הקשים האלה הוסף סלמון: "גורלותו ההיסטורית של בן-גוריון נתגלתה בהנופת ההחלטה שעמדה לו בהכרעת גורלות ועקבותיו כמו ערב הכרעה המדינה, כמו בפרשת אלטלנה והפלימה בביטחון מסיני ומעזה, בענין הודמים בזהב". ההיסטוריון שרטט את רמותו של המנהיג וישראלי בפרספקטיבה ראיה: "מור רוד בן-גוריון יתפוס מקום בין תפיסות היסטוריות ומכריעות בדברי ימי עם ישראל מימי היוזנו לגי. מעטים המדינאים בהיסטוריה אשר אייתם ההיסטורית הייתה כה בטוחה, ואשר המאורעות הצדיקו אותם ואת חזונם פעמים כה רבות. אך כפי שקורה לא פעם למדינאי בעל חזון, בא יום נקם, כי האלים מקנאים, ואז שונה האדם שגאה גורלות. השיגאה הגורלית של בן-גוריון הייתה והתגלתה בפרשה". בן-גוריון בעיני סלמון איננו סתם פוליטיקן ומדינאי, אלא חיתה ומסוגל לזאות את הרברים בפרספקטיבה היסטורית של זרדות". הוא קורא לדאש והמשללה להתפטר: "השידות הגודל ביותר שיכול מדינאי לשדר את עמו הוא בלכנו ובהתנתו לכוחות ההברותיים להיערך מחודש". זו לא הייתה הפעם האחרונה שבה קרא סלמון לראש ממשלה ישראלי להתפטר. המסה האחרונה בחייו, "המלדת בסכנה", שנתפרסמה כשלושה חודשים לפני מותו, נסתיימה במילים רומות ובקריאה למנחתם בנין לפנות את מקומו: "זאה שעה בחיי מדינאי שעליו לשקול אם בנסיבות משתנות הוא עדיין מפלס דרך או מכשול ברובה של האומה".

בן-גוריון לא נשאר חייב. במאמר "להגות המשיחיות" שפרסם כעבור חמש שנים בהגותה לשלמה אבינרי, כתב בן-גוריון כך: "אבינרי הוא מתנגד חריף של מרשג המשיחיות. נראה שהוא למד זאת מסלמון, פרופסור של היסטוריה מודרנית באוניברסיטה העברית בירושלים, שפוסם שלושה כריכים המגנים את 'המשיחיות המדינית' של מנהיגי המתפקה הצרפתית, הוא רואה בדיקטטורה המשיחית את המקור של ההשקפה הפוליטית הסטליסטית".⁴² את המאמר מסיים בן-גוריון בדברים האלה:

40 "ידיעו השבוע עם פרופסור יעקב סלמון – הסכנה לפתח דטרמיניזם בישראלי (ידיעו יוסף עברין), הבהר, 6.1.1961.

41 סלמון, "הפרשה" – פרשת דרכים" הארץ 17.2.1961.

42 David Ben-Gurion, "In Defense of Messianism", *Miknolom*, XII (March 1961), pp. 63-68.

הרמנוסטיקה הפוליטית המשותפת על התנסות אישיותית ודחיה את הקדשה שבפוליטיקה.

בדור האחרון הלכו והעמיק בישראל פרשנות של הרעיון המשיחי. בהקשר זה מבין משה אידל את הביטוי "רעיון המשיחי", שמקורו בגרשם שלום, וכך הוא כותב: "דמיונות בגרשם המשיחיות היא כה מטרעפת, נכתבה במשך אלפיים שנה ויותר ברי אגשים המשיחיים לזכירת שנות רמקומות כה שונים זה מזה, עד שהביטוי רעיון משיחי אינו אומד הרבה למענוין בהבנה מעמיקה ומפורטת יותר. במקומו של ביטוי זה כדאי לנקוט ביטוי כגון 'מכלול רעיונות משיחיים': משמע שאפשר לדחות בדינאים המשיחיים כמה תמות משיחיות שפגשות ומשוללות, בהרכבים שונים ומתוך שינויים ופירושים שונים".⁵⁰

גרשים שלום עצמו מהדהד על המחיר שדחה על עמ"ישראל לשלם בעד הרעיון המשיחי שהוריש לעולם:

הרעיון המשיחי אינו נומה ותקווה בלבד. כל ניסיון להגשמו קורע ופתוח תהומות המוליכים כל אחד מגילוייו יעד אבסורדוס. יש משהו נהדח בחיים מתוך תקווה, אך בו בזמן נסוך בהם גם משהו בלתי מציאותי... וכך נאלצים היהדות, מכוח הרעיון המשיחי, לחיות חיים *suspensio* תלויים ועומדים. אפשר אולי לאמר, שהרעיון המשיחי הוא הרעיון האנטיאקססנציאליסטי האמיתי. אם נבינו כדיוקן, אין שום דבר של ממש, דבר קונקרטי ובידשנה לאדם, שלא נגאל. המיר משהו פגום נשאר בו. זו גרולתה של המשיחיות, אבל כאן גם תורפתה היסודית. 'האקססנציזם' היהודית, שרירה במתח שלעולם אינו בא על פירוקן האמיתי. הוא בוער ואינו אוכל לעולם. כשהוא מתפצת בחור ההיסטוריה שלנו, הרי היא מנאצת או אפשר לאמר, נחשפת מתוך קוצר רוח במה שקוראים 'משיחיות שקר'.⁵¹

שלום כתב את מסתו הנורעת "מצווה הבאה בעבירה" בשנת 1937,⁵² ואת השואות לספר הראשון שאב טלמון בשנים 1937-1938 בזמן שמשפטי מוסקוה חשפו לעולם

50 משה אידל, "רעיונות משיחיים ורעיונות ציוניים", בתוך: הציונות והחזרה להיסטוריה - הערכה מחדש, עורכים שיש איינשטדט ומי ליסקי, הוצאת יד יצחק בן צבי, ירושלים תשנ"ט, עמ' 73.

51 שמואל ראם, עורך, הרעיון המשיחי בישראל, יום יצון לגל שמונים שנה לנגשים שלום, ירושלים תשמ"ב, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, עמ' 262.

52 דוגמה נוספת להרחקת ערות מהקומוניזם והביטוי לזוג משיחי בעבר מביא גרשם שלום עצמו בידע לספר "תומס מיצור והתאולוגיה של משיחיות" (1921) מאת אונסט בליך. שלום כותב: "זה 'ספר' תעמולה לזיוג הדחיות הכליאסטי עם הקומוניזם המרני המודרני, שכתבת בעקבות ומתפתה תובלשביקיות", שלום. שבת צבי והתנועה השבתאית בימי חיי, א' עם עובד, תל אביב תשל"ד, עמ' 80. הערה 2.

הקץ נוסח בנו הרב צבי יהודה. הקצנה זו חושפת מעבר - וגם ויכוחיות ויכוח - מזוממו האוניברסלי, המטפיסדיקסטי של המשיחיות של הממד הפוליטיקלי, הלאומי-ישראלי. מה שבראה בעיני אלה רמות מאידה של משיח, מציגו בעיני אלה בדמות אפלה של אנטימשיחיות. אם התפיסה הריתולאומית ראתה בהקמת המדינה "אתחולתא דגאולת", ובכבוש השטחים לאורך מלחמת ששת הימים ראתה את עצמו של מהלך וגאולת, ראו התפיסות החזרות בלידתה של "ישראל התפוצצות אנטימשיחית. טלמון פירש את רחיקת הקץ המשיחית של גוש אמותים כאובססיה לחיות בקץ

הריסטוריה בתוך ההיסטוריה. בהקשר זה הבהיר ישראל קולת: "חוסר התכלית שמצא טלמון בריסטוריה, הריאליטיקה והאידיוגיה, לא הבהירו אותו אל מחוצה לה - לא אל הפשטה פוליטית ולא אל השלמה רחוקה. הוא העריף את לכסי איוב על המנונות תהילים".⁴⁷ שלמה אבנרי ראה את הרבדים אחרת: "אלמלא היה בעברו האשי צד של מסורת רחוקה, שממנה השתחודר לאורך בחורו, אפשר שבערוב ימיו היה מתפש תשובה למצוקתהעדת המודרנית דווקא בפניה לדת, לטונסנצנטיזם".⁴⁸

ויהדות.⁴⁹ טל ייחור את רבדי לתופעות סטילטוריות ביהדות, והעמיר זו מול זו שתי תפיסות: המשיחיות הפוליטית, הוראה בתופעות במציאות מיסטיקה מתגשמת ומולה - התפיסה האומרת שיש לנהוג וזירות חיסון עצמי בעיני חברה, שכן אלהים הוא סמכות מחולטת ולכן אין להתערב בשמו בתהליכים חברתיים ומדיניים. שני הזרמים גם יחד מתאפיינים בקבלת ההלכה בתור סמכות נורמטיבית מחייבת. המהחזיקים בתפיסה של משיחיות פוליטית טוענים שהתקופה המשיחית שונה מהקופות אחרות רק בצצים הרבר ששוב אין שעבור פוליטי: החלה הגאולה שבמהלכה תתגשם המשיחיות בקנה מידה עולמי. הנהגה זו מודירה סמלים למדינה של מציאות, כלומר שוב אין האבן או חלקה הארמה סמל למשהו קודש, אלא הוצעמן מקודשות. מנגר גיצבת אטכולה הסבורה שההלכה, כפי שהובנה בתולדות העם היהודי, שחודדה אותו מאקססטיזציות וממיסטיפיקציה העלולה להפריע לזגשמתן של מטרות נעלות כמו עשיית שלום. האתיקה וההתחשבות בולת מוצבים בתפיסה זו מול המליטנסיות של ההפיסה המשיחית והאטיקטיבית. "שלום ואמת כשערכים", כדברי הנביא וסדיה, חייבים להיות יסוד לערכים של אתיקה ושל דמוקרטיה. בדברי חז"ל יש הוראה מפורשת להמשיך בחיפוש החוכמה, שיביא ברבות הימים ליבאת המשיח גישה זו דוחה את

48 שלמה אבנרי, "עקב טלמון - דונה רעות", לבור של עקב טלמון, עמ' 20.

49 Uziel Tal, "Totalitarian Democratic Hermeneutics and Politics in Modern Jewish Religions: Nationalism", in: *Totalitarian Democracy and After: International Colloquium in Memory of Jacob L. Talmor*. The Israel Academy of Sciences and Humanities, The Magnes Press, The Hebrew University, Jerusalem 1984, pp. 137-157.

במידה זו לפתרון סופי ומוחלט של כל הסתירות והניגודים בחברה המהמנות במצב של הרמוניה מוחלטת.⁶⁵

המשפחות הדילונות אמנם פותחת פתח ליציאה אל מחוץ להיסטוריה, אך היא עושה זאת בתוך ההיסטוריה עצמה. היסוד הטרנסצנדנטי שגלם עד לתקופה המודרנית בישועה דתית או בגאולה אשית חולץ לאדיאלוגיות משפחיות פוליטיות שיחולו לקץ ההיסטוריה בתוך ההיסטוריה. מברונות רבות הקדים סלמון את אקלים הזיעות הפוסט-מודרני שחור תחת המטאנרטיביים המשפחיים המודלים.

מה הם אפוא יחסי הגומלין בין ההיסטוריון לאינטלקטואל? ההיסטוריון מביט על העבר בפרספקטיבה כינושופה של מינוחה אלת החכמה היורד ממעופו רק עם דדת הלילה, בתום המהלך ההיסטורי, ואילו האינטלקטואל פועל לאור היום, בתוך המהלך ההיסטורי.⁶⁶ כאינטלקטואל יכול סלמון רק להצביע על הניגודים ועל הסתירות במונח שלו; כהיסטוריון הוא ראה את המהלך הדילקטי הכולל של המשפחות הדילונות. האינטלקטואל שבסלמון גייס את הבנתו כהיסטוריון כדי להאיר כיצד מועילה ומזיקה ההיסטוריה (האובייקטיבית) לזרים (הזיהויים). חשיפת הדילקטיקה של המשפחות הדילונות כהיסטוריה האירופית העניקה תובנות ומבט ביקורתי להארת המתחים של ההיסטוריה הדילונת המתקדמת בהווה. סלמון היה אפוא אינטלקטואל והיסטוריון שביקש לפענח במסורת ובמחקריו את חידת ההווה ועומת ההיסטוריה.

הקדא המעניין להרחיב במבוא ירכי לעיין במאמרים ובמחקרים הבאים על יעקב סלמון:

- אברני שלמה, "יעקב סלמון – הוגה דעות, לוכד של יעקב סלמון, האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים והאנציקלופדיה העברית בירושלים, ירושלים תשמ"א, עמ' 17-20.
- אחרונה דוד, "גאולה באמצעות האקדח – חמש שנים למוותו של פרויט יעקב סלמון יל", הארץ, 21.6.1985.
- אופנהמר בבימן, "אנו חיים בעולם של ואביס", הארץ, 1.10.1972.
- אורבך א' אפרים, "הדומה האנושית בחולצת ההיסטוריה – דברים על סלמון", מעריב, 20.6.1980.

א *

65 סלמון, ראשיתו של הזמקסיה והסולאטוריה, עמ' 234.

66 "אינטלקטואל מול המהמנות", דיאון של ישראל נוימן עם יעקב סלמון, דבר, 1.8.1969.

סלמון חזר תחת המטהנרטיב המשפחתי אבל בהיבטעה הראה כוונה אמפירית לתפעה ולגבריה, שבעזרה קשה היה לו לחשוף את סוד היסוס המשפחתי. אפשר להשליך מן הדילקטיקה העובדע עזיה ניששה בין היסוד האפליני. המאונ והמסיר, לבין היסוד ההרטיני. וישם שלום כבר הבחין בדבר שכיכל משפחות רדיקלית הנלקחת בריצנות פחות תחום שבה בהפרה פנימי גישרו אנטיומיות ותפיסות מוסריות מפרקות צוברות עצמה.⁶⁷ סלמון, לדברי יזהיש אריאלי "הבחין בסנה הטמונה באיאלוגיות משפחיות כוללניות, הנתונות לגיטימציה לכיסול כל הריסונים הקיימים נגד הכאוס, והכישור לכל וועה בשמה של המטהד".⁶⁸ סלמון חשף את ההרס כצד האחד של הגאולה, את הזורבן האפוקליפטי שמתוכו נועד לצמח עולם ישר ומתוקן.

של כל מה שאינו מוכל בהי השאפה לגאולה מתאפיעת במחירי הרס כל האנטיומיות שביקום האנושי. בשלוש אנטיומיות עיקריות הבחין סלמון: האנטיומיה בין חירות לשוויון; האנטיומיה בין רשות היורד לאונן הקולקטיבי; והאנטיומיה בין חופש ופטר לזמרינינים והיסטוריו.⁶⁹ האדיאלוגיות המשפחיות ביקשו להחרי את האנטיומיות הללו. סלמון הגיע למסקנה שלאחר משה שנה נמצאות האנטיומיות באותו מקום.

הערכתי ואומנתי, שהציפייה המשפחית לפתרון הסתירות הללו, האמונה בתקופת הרתעולם בה הגאולה היא מאחורי כחלנו – היא המכנה המשותף למריקסיות ולתנועות האחרות של מונה המהפכה מימי המהפכה הצרפתית. מעקדת מבט זו, כל מבהדהעל של האסמכתאות הפילוסופיות ההגליאיות, הכלכליות, וההיסטוריות והאחרות – לא היו אלא רציונליצציה של הציפייה הנעלה העמקה הזאת.⁶⁴

הפתרון הודיקלי למתחים האנושיים והקיומיים, הכרוך בדרך-כלל במשבר אקיסטנציאלי, טמן בניסיון הפוליטי להאודה בשעת כושר היסטורית שבה יסודי כל האחרים יותכו כל הסתירות בהפקעה מהפכנית אחת. כשופם של נרטיבי רבים למטהד-רטיב אוח אפשרי רק בכפייה ובאונס, באלימות הבאה לידי ביטוי במהפכה או במחלמה. האומר לבנון הלכה למעשה משפחות חילוניות אינו מבטל את האנטיומיות אלא מעצים אותן, יוצר סתירות חדשות ומביא לתנובת שרשרת של תפעלת עצמה ואלימות חוזר חלילה. סלמון מקווה שהווגה הדעות המזיני "ישחקן

61 קר, 1973, "The Achievement of Gershom Scholem", Commentaries, April 69-77.

62 אריאלי, שם.

63 סלמון, "סינציאליים וליבראליים", עמ' 36.

64 שם, עמ' 37.

- אילי אלי, "מבקריות חריפה לאנטישמיות גלוייה", הארץ, 1.7.1982.
- אילי א"ש, "המשחיות המדיניות באירופה", מעריב, 6.8.1965.
- אילן עממי, "הדיסטוריון כטריג'ון", הארץ, 20.11.1970.
- _____, "מות הדיסטוריון", הארץ, יוני 1970.
- אריאלי יהושע, "עקב טלמון – יצירתו ההיסטורית", לוכר של יעקב טלמון, ירושלים, תשמ"א עמ' 21-39.
- בבר אהרון, "שר ההיסטוריה", ידיעות אחרונות, 29.9.1972.
- בזרד עמוס, "דמוקרטיה וטוטליטריות באיסלאם וביהדות", הארץ, 15.7.1980.
- בן סימון דניאל, "יהודיה בין העמים", דבר, 13.12.1990.
- בר ישראל, "לא פרשת ררכים אלא המשך הדרך", הארץ, 24.2.1961.
- בן ישראל קדרון חוה, "עקב טלמון – חקר ההיסטוריה כפתרון למצוקות הומן", לוכר של יעקב טלמון, ירושלים תשמ"א, עמ' 7-16.
- בק יורם, "העדות למישהו של יעקב טלמון", מעריב, 1.10.1976.
- ברנובסקי יורם, "היסטוריה בנוסח מארכס ונוסח פריד", הארץ, 1.1.1982.
- _____, "מה שהיה בעליל – או משל על יגונות ההווה", הארץ, 8.1.1982.
- ברטוב חנוך, "השריף ועידן האלמות", מעריב, 23.1.1981.
- ברלין ישעיהו, "ידידי יעקב טלמון", ידיעות אחרונות, 4.7.1980.
- בר ניר דב, "המנוע והבלים", על המשמר, 17.3.1961.
- _____, "האלמות והבלים", על המשמר, 30.5.1969.
- _____, "בחינת השגותיו של פרופ' טלמון", על המשמר, 6.2.1970.
- _____, "עידן האלמות האוניברסלית", על המשמר, 6.12.1974.
- ברנע נחום, "ענין שבין הלך, או מה", דבר, 18.6.1980.
- גוברין עקיבא, "זכנית השלום לפרופ' י טלמון", דבר, 24.10.1969.
- גנו חיים, "ימי האגואזים הקדוש", הארץ, 3.1.1975.
- גרנר יחנן, "קישור ללא מוצא", דבר, 13.11.1981.
- ריסקין אברהם, "ליטול אחריות כלפי ההיסטוריה", במחנה, 16.7.1980.
- הארץ, "יעקב טלמון – בין עשרים הגורלים", 15.2.1980.
- _____, "צוואתו הרחוקה של יעקב טלמון", 18.6.1980.
- הליר רן, "בין מטרת ליברלית לדמוקרטיה אבסולוטית – על ראשיתה של הדמוקרטיה הטוטליטרית", היסטוריה, גיליון 6 (אב תש"ס), עמ' 31-50.
- הראבן שולמית, "כוחם של תולעי-יעקב", הארץ, 31.12.1973.
- וואלשט ר', "משחיות מסלפת המביאה עברות", הארץ, 21.9.1960.
- זעירא ד', "יכות וכות בישראל", מעריב, 2.11.1962.
- זנו שלמה, "יעקב טלמון והמהפכה הטוטליטרית", זמנים, 30-31 (קיץ 1989), עמ' 176-184.

- יא"ג, "עידן בעידן", מעריב, 22.4.1965.
- כחא קלמן, "משהו על כפייה דחית", 12.10.1962.
- כצמן אבי, "אינטלקטואל לא ישן בלילה", הארץ, יוני 1990.
- לוטין יגאל, "משחיות מדיניות", מעריב, 26.2.1960.
- ליבנה אלעזר, "הגיגי החזירים של י טלמון", 27.8.1965.
- מדין חיים, "מוצה – כאישיות במחיתה", פי האמת, 26.1.1971.
- נאמן שלמה, "בין תנועה למדינה", 25.9.1972.
- _____, "יעקב טלמון – אזורים כלפי ההיסטוריה", הארץ – תרבות וספרות, 20.6.1980.
- _____, "היסטוריון בפרספקטיבה היסטורית", ידיעות אחרונות, 25.6.1980.
- סלעי י', "היסטוריה בראי נמיני", הארץ, 11.6.1965.
- פלך מחתונו, "הפרופטורים", מעריב, 17.9.1972.
- פראור יהושע, "על יעקב", לוכר של יעקב טלמון, ירושלים תשמ"א, עמ' 40-47.
- קולת ישראל, "האחדות והיחוד – הגינות יעקב טלמון בהיסטוריה היהודית", לוכר של יעקב טלמון, ירושלים תשמ"א, עמ' 48-64.
- רבי יעקב, "כן, אצה לנו הדרך – בעקבות שיחה עם טלמון", על המשמר, 30.11.1973.
- _____, "ההיסטוריה העורית", על המשמר, 18.6.1980.
- _____, "ההיסטוריון כמשיח", מעריב, 17.3.1961.
- רנאן נסים, "לקטרוגו של פרופ' יעקב טלמון", למרחב, 29.5.1969.
- רודנר דוד, "הקטרוגו של פרופ' יעקב טלמון", פלחודכוח ומעט צינות – בשולי מחבר הגליון רחובל שלום, "ישות פלחודכוח", 22.5.1969.
- _____, "הקטרוגו של פרופ' יעקב טלמון", מעריב, 14.6.1974.
- _____, "האלימות המודרנית בעיני יעקב טלמון", ידיעות אחרונות, 29.11.1974.
- _____, "ההיסטוריון", ידיעות אחרונות, יוני 1980.
- שוין גרשם, "קנאת ההיסטוריונים", הארץ, 21.9.1972.
- שערי יהודה, "דמוקרטיה טוטליטאית", 3.8.1982.
- Ankersmit F.R., "Jacob Talmon" (Historici van de twintigste eeuw/15), כתב העת החלני דבר בשלמון לאורן [59-67, pp. 1980].
- Intermediat* (May 1980), pp. 59-67.
- מערשים ההיסטוריונים והחשובים במאה העשרים. עוד נבחרו ההיסטוריונים האלה: לואיס נמייד, צרלס בירד, גורג דובי, פטר גיי, הנרי פירן, ארנולד טינבי, ארתור [שלינגר ופרנר ברודל].
- Adamson Göran, "The Roots of 'Totalitarianism' – a Comparison based upon J.L. Talmon *The Origins of Totalitarian Democracy* and Hannah Arendt

שער ראשון

”חוויה של המאה העשרים בהיסטוריה

- The Origins of Totalitarianism*”, Master Thesis submitted to Lund University, Sweden. 1997.
- Arieli Yehoshua, “Jacob Talmon – An Intellectual Portrait”, in: *Totalitarian Democracy and After*, Jerusalem 1984, pp. 1-34.
- Baker Keith Michael, “On the Problem of the Ideological Origins of the French Revolution”, *Inventing the French Revolution*, Cambridge 1982, pp. 12-27.
- Brunner José, “From Rousseau to Totalitarian Democracy – The French Revolution in J.L. Talmon’s Historiography”, *History and Memory. Studies in Representation of the Past*, 3, 1 (1991), pp. 60-85.
- Cobban Alfred, *In Search of Humanity. The Role of the Enlightenment in Modern History*, New York 1960, chapter 19.
- Gay Peter, “Rhetoric and Politics in the French Revolution”, *The Party of Humanity*, New York 1964, pp. 162-181, 262-290.
- Horning Klaus, “Politischer Messianismus – Jacob Talmon und die Genesis der totalitären Diktaturen”, *Zeitschrift für Politik* (Februar 2000), pp. 131-172.
- Totalitarian Democracy and After*, International Colloquium in Memory of Jacob L. Talmon, The Israel Academy of Sciences and Humanities, The Magnes Press, Jerusalem 1984
- בקובין זה אפשר למצוא מאמרים על טלמון בקובץ זה, קרל ריטריך בראדכ, והמברקטסיה הסוציאליסטית מאת גיורא ראן, גיימס בלינגסטון, קרל ריטריך בראדכ, גיורא מוסס, מייקל וולצר, ריצ'רד לונסטל, הודלד שפינקל, בן הלפרין וכן מאמרים ובאתר חוקרים ישראלים
- Sternhell Zeev (ed.), *The Intellectual Revolt Against Liberal Democracy 1870-1945*, International Conference in Memory of Jacob Talmon, The Israel Academy of Sciences and Humanities, Jerusalem 1996.